

KARDOS GÁBOR*

A jóhiszeműség két alapvető nemzetközi jogi kérdése

A szegedi nemzetközi jogi iskola jeles képviselője, Bodnár László tudományos pályáján kiemelt figyelmet szentelt a nemzetközi szerződések jogának, a nemzetközi szerződések és a belső jog viszonyának. Az alábbiakban olyan kérdéstről lesz szó, amely, bár általános, de kapcsolatban van az említett kérdéskörrel.

I. Bevezető

Az államok szuverén egyenlősége alapján egymáshoz képest horizontálisan tételezett államok által, a köztük lévő kapcsolatok, illetve egyes belső viszonyaik együttes szabályozására alkotott nemzetközi jog nélkülözi az érvényesülését végső soron garantálni képes kényszerhatalmat. (Igaz, egy szűk, de alapvető fontosságú ügyben, a nemzetközi béke és biztonság kérdésében, a nagyhatalmi egyetértésen alapuló grémium, az ENSZ Biztonsági Tanácsa ilyen kényszerhatalmat gyakorolhat.) Ebben a helyzetben, ha a nemzetközi jogon *belül* keressük annak tartóoszlopát, amely azonban azon túl is mutat, a gyakorlatra utalva, akkor a jóhiszemű eljárásig, és a kötelezettségek jóhiszemű teljesítésig juthatunk.

Amint *Mohammed Bedjaoui* megállapította: „A jóhiszeműség a nemzetközi jog egyik alapvető elve, amely nélkül az egész összeomlana.”¹ Ez a megfogalmazás akkor válik teljesen világossá, ha *Michel Virally* gondolataival egészítjük ki. *Virally* szerint egy nem formalisztikus rendben, amely a lehető legnagyobb teret engedi arra, hogy azok akarata érvényesüljön a jogalkotásban és jogalkalmazásban, akik annak alá vannak rendelve, azaz az államokénak, és nem rendelkezik azok akaratától független kikényszerítési rendszerrel, a jóhiszeműség a működés fő feltétele. Ez a rend sok tekintetben azon

---

* Egyetemi tanár, tanszékvezető, ELTE ÁJK Nemzetközi Jogi Tanszék

¹ BEDJAOUI, MOHAMMED: *Good Faith: A Fundamental Principle of International Law*. Keynote address to a conference, „Good Faith, International Law, and the Elimination of Nuclear Weapons: The Once and Future Contributions of the International Court of Justice,” held on 1 May 1996 at the Warwick Hotel in Geneva. http://lcnp.org/wcourt/BurroughsNiRarticle_May2008.htm

nyugszik. Rosszhiszeműen eljárni ugyanis ebben a rendben, – mást gondolni és akarni, mint mondani, kötelezettséget vállalni, arra irányuló valódi szándék nélkül, – csak akkor lehet hatékony, ha azt a többiek elhiszik, ha a többi állam jóhiszemű.² Ha egy állam nemzetközi jogviszonyra lép, még ha saját maga rosszhiszemű is, abból indul ki, hogy partnerei jóhiszeműek. Az más kérdés, és külön vizsgálat tárgya, hogy mi a motivációja annak, hogy az államok általában jóhiszeműek.

Ha az államok eleve rosszhiszeműen lépnek kapcsolatra egymással, akkor aligha élvezhetik az együttműködés valódi előnyeit, hiszen a kölcsönösség, amely a nemzetközi jogi normák jelentős részét illetően mögöttes mechanizmusként segíti azok végrehajtását, negatív összjátékot eredményez, egyik fél sem teljesíti, amit vállalt. Ilyen módon értelmezhető *Manfred Lachs* kiterjesztő álláspontja, aki szerint a jóhiszeműség nem csak a nemzetközi jogi rend alapja, hanem az ő megfogalmazásával élve, a nemzetközi kapcsolatok mögöttes feltételezése.³

A jóhiszeműség avval a tartalommal, ahogyan az ősi *fides*t az antik Rómában értették, – egyrészt a személy (a nemzetközi jog esetében az állam) megbízhatósága, szavahihetősége, másrészt az iránta ennek alapján, mások részéről megnyilvánuló bizalom,⁴ – nem csupán a nemzetközi jog, mint elméleti konstrukció, és gyakran, mint mindennapi gyakorlat alapja, hanem *erőforrás* is. Erőforrás egy állam számára nemzetközi kapcsolatainak alakítása során. „Semmi sem járulhat jobban hozzá a nemzetek és az uralkodók dicsőségéhez, mint a teljes és tökéletes jóhiszeműség...” – írta annak idején *Cristian Wolf*.⁵

A legenda szerint az antik Róma által kötött első nemzetközi szerződés alkalmazása megerősítette a *fides publica populi Romani* szent jellegét. Az akkoriban alapított Róma az etruszokkal folytatott háború során olyan szerződést kötött *Porsena*-val, az ellenfél uralkodójával, amely szerint túszoikat adott át neki. Egyikük, *Cloelia*, elmenekült, beugrott a Tiberisbe, és így ért vissza Rómába. A *fides publica populi Romani* értelmében azonban vissza kellett azonban mennie *Porsena*-hoz.⁶

Az ENSZ Nemzetközi Bírósága a *Nukleáris kísérletek* ügyében kinyilvánította, a jóhiszeműség egyike a jogi kötelezettségek létrehozását és teljesítését irányító alapvető elveknek, bármi is a kötelezettségek forrása.⁷ Itt, a bevezetőben, csupán felhívom a figyelmet a megfogalmazás három, igen figyelemre méltó elemére. A jóhiszeműség nem csupán a nemzetközi jog alkalmazásának, de a nemzetközi jogalkotásnak is vezérlője kell, hogy legyen, az tehát nem csupán az azon alapuló *pacta sunt servanda* elengedhetetlen része. Mindegy, továbbá, hogy milyen jogforrási formában megjelenő szabályról van szó, nem csupán a nemzetközi szerződésekben, hanem szokásjogban, más általá-

² VIRALLY, MICHEL: *Review Essay: Good Faith in Public International Law*, 77 AM. J. INT'L L., No. 1 (Jan., 1983), 132. p.

³ LACHS, MANFRED: *Some Thoughts on the Role of Good Faith in International Relations*. In: AKKERMAN, ROBERT J. – VAN KRIEKEN, PETER J. – PANNENBORG CHARLES O. (szerk.): *Declarations on principles*. In honour of Dr. B. V. A. Roling. Leyden, Sijthoff, Leyden, 1977. 50. p.

⁴ FÖLDI ANDRÁS: *A jóhiszeműség és a tisztesség elve*. Intézménytörténeti vázlat a római jogtól napjainkig. Publicationes Institui Iuris Romani Budapestiensis. Redigit. Prof. Gábor Hamza. Fasc. IX. Budapest, 2001. 10. p.

⁵ Idézi O'CONNOR, J. F.: *Good Faith in International Law*. Dartmouth, Aldershot, 1991, 69. p.

⁶ O'CONNOR 1991, 18. p.

⁷ *Nuclear Test Case (Australia v. France) Judgment*, I.C.J. Reports 1974, 46. p.

nos jogelvekben, sőt az államok egyoldalú jognyilatkozatában is megtestesülők esetében is érvényesülnie kell. Így az ENSZ Nemzetközi Bírósága visszaigazolta *Grotius* tételét, amely – *Haraszti György* interpretációjában, – a jóhiszeműség elvét feltétlen és általános szabályként rögzíti.⁸

Az alábbiakban a jóhiszeműség számos nemzetközi jogi kérdése közül kettőt vizsgálunk, az elv helyét és implikációit az ENSZ Alapokmány összefüggésében, illetve alkalmazása során a szubjektív és az objektív elemek összekapcsolódását.

II. A jóhiszeműség az ENSZ Alapokmányában

Az ENSZ Alapokmányának 2. cikkének 2. bekezdése kimondja: „A Szervezet összes tagjai abból a célból, hogy a tagságból eredő jogokat és előnyöket mindannyiuk számára biztosítsák, kötelesek a jelen Alapokmánnyal összhangban vállalt kötelezettségeiket jóhiszeműen teljesíteni.”⁹ A kötelezettségek jóhiszemű teljesítése vonatkozik az Alapokmányból eredő kötelezettségekre, de az azzal összhangban vállalt egyéb nemzetközi kötelezettségekre is. Ez következik ugyanis ENSZ Alapokmány elveit értelmező ENSZ közgyűlési nyilatkozatból,¹⁰ amely egyértelműen vonatkoztatja a nemzetközi jog általánosan elfogadott elveire és szabályaira és minden érvényes nemzetközi szerződésre.

Hans Kelsen leírja, hogy a Dumbarton Oaks-i javaslatokban (II. fejezet, 2. szakasz) nem szerepelt a kötelezettségek teljesítése előtt a jóhiszeműen kifejezés, az Kolumbia javaslatára került a szövegbe azért, hogy egy morális elemet illesszenek az Alapokmányba. A vitában a panamai delegátus megjegyezte, hogy a szokásos megfogalmazás a jóhiszemű teljesítés. *Kelsen* megjegyzi, attól még, hogy így szokásos, felesleges, mivel lehetetlen a kötelezettségeket rosszhiszeműen teljesíteni.¹¹ Ami a morális elemet illeti, amennyiben elfogadjuk, hogy az a természetjoggal egylényegű, és a természetjog az ideális egyetemes jog, – így járt el *Hugo Grotius* is, – akkor eljuthatunk ahhoz a következtetéshez, hogy az olyan természetjogi elvek, mint az igazságosság vagy a jóhiszeműség beépítésével a tételes jogba, a természetjog egyes részei pozitív jogi úton kikényszeríthetővé válnak, illetve tartalma azokkal kibővíthet.¹² Pozitivistá alapállásból

⁸ HARASZTI GYÖRGY: *A nemzetközi szerződések értelmezésének alapvető kérdései*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1965. 31. p.

⁹ Az 1956. évi I. törvényben, mint kihirdető jogszabályban megjelenő fordítás nem szerencsés, mivel azt sugallja, hogy kizárólag az Alapokmányból eredő kötelezettségekre vonatkozik („A Szervezet összes tagjai abból a célból, hogy a tagságból eredő jogokat és előnyöket mindannyiuk számára biztosítsák, kötelesek a jelen Alapokmányban vállalt kötelezettségeiket jóhiszeműen teljesíteni.”)

¹⁰ Nyilatkozat az államoknak az Egyesült Nemzetek Alapokmányával összhangban lévő baráti kapcsolatait és együttműködését szabályozó nemzetközi jogi elvekről. Az ENSZ Közgyűlésének 2625 (XXV.) számú, 1970. október 24.-i határozata.

¹¹ KELSEN, HANS: *The Law of The United Nations. A Critical Analyses of its Fundamental Problems*. Frederick A. Praeger, Inc. New York, 1951, 89. p.

¹² O'CONNOR 1991, 61. p.

a radikális dekonstrukcionista *Kelsen*¹³ azonban érthető módon nem helyeselhette, az előbbi gondolatmenetet.

Az ENSZ Alapokmány 2. cikk 2. bekezdésének a dekonstrukciója nyilvánul meg *Kelsennek* abban a megállapításban is, hogy a jóhiszeműség felesleges, hiszen lehetetlen rosszhiszeműen teljesíteni egy kötelezettséget. Míg azonban az első esetben a morál és a jog szétválasztása a dekonstrukció lényege, a második megállapítás nem csupán ezt célozza, hanem a norma feszességének a helyreállítását, egy feleslegesnek ítélt elem megkérdőjelezésével. Valóban felesleges-e azonban a jóhiszeműség beillesztése a kötelezettségek teljesítése elé az Alapokmány szövegében? Ha a cél egy természetjogi elem kiszorítása, akkor, igen. Ezzel szemben a tradíció a természetjogi és szokásjogi elv hagyományos elnevezésének megőrzését kívánja. Egyébként, abban *Kelsennek* igaza van, hogy a kötelezettség valódi teljesítése csupán jóhiszeműen történhet. Ugyanakkor annak idején a kolumbiai küldött helyesen mutatott rá, szükséges a jóhiszeműség beillesztése azért, mert veszélyes lehet a kötelezettségek teljesítésének a csupán formális engedelmességgel való azonosítása, amit e nélkül a szöveg sugallhatott volna. A vitában minden küldött számára tisztázódott, hogy a kötelezettségek teljesítése nem csupán azok betű szerinti követését jelenti, hanem a vállalások szellemének megfelelő teljesítést. Így egyhangúan fogadták el a rendelkezés szövegét.¹⁴

A „nemzetközi kapcsolatok univerzális rendszerét” (*Valki László* kifejezése) védve,¹⁵ ENSZ Alapokmány I. fejezete (Célok és elvek) összességében az államközi kapcsolatok ideáltípusát írja le, *normatív utópiát* teremtve. Az 1. cikkbe fogalt elvek ugyanis nem csupán az ENSZ céljai, hanem általában az államok együttműködéséé, ezt jól mutatja a 4. bekezdés szövege, amely kimondja, hogy a világszervezet célja, hogy az egyes nemzetek által e közös célok elérése érdekében kifejtett tevékenységek összeegyeztetésének központja legyen. Az ENSZ elvei pedig egyúttal a nemzetközi jogé is, hiszen a 2. cikk szerint az 1. cikkben felsorolt célok elérése érdekében a szervezet és tagjai az egyes elveknek megfelelően járnak el. Továbbá, a 6. bekezdés alapján a világszervezet a nem ENSZ tagállamok részéről is kikényszeríti ezeknek az elveknek a végrehajtását.

Hogyan illeszkedik ebbe a normatív utópiába a nemzetközi kötelezettségek jóhiszemű teljesítése? Egyértelmű, hogy a célok megvalósítása érdekében vállalt nemzetközi jogi kötelezettségeket, így főként az alapelveket, jóhiszeműen kell teljesíteni. Két elv esetében azonban szorosabb kapcsolatról van szó. Úgy vélem, hogy igaz a megállapítás, mely szerint a kötelezettségek jóhiszemű teljesítésnek kötelezettsége tompítja a szuverenitást, mivel az arra való hivatkozás nem mentheti ki a nem jóhiszemű teljesítést.¹⁶ Azaz, ha már szuverén elhatározásukból az államok nemzetközi jogi kötelezettséget vállalnak, akkor annak jóhiszeműen meg kell felelni. Ezt erősíti meg az is, hogy az ENSZ

¹³ Lásd erre KARDOS GÁBOR: *Az alapnorma és a nemzetközi rendszer*. In: CS. KISS LAJOS (szerk.): *Hans Kelsen jogtudománya*. Gondolat Kiadó, MTA Jogtudományi Intézet, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar. Budapest, 2007. 529. p.

¹⁴ MÜLLER, JÖRG P. – KOLB, ROBERT: *Article 2 (2)*. In: SIMMA, BRUNO (szerk.): *The Charter of The United Nations. A Commentary. Second Edition. Volume I*. Oxford University Press, Oxford 2002. 93. p.

¹⁵ VALKI LÁSZLÓ: *A nemzetközi jog funkció*. In: KENDE TAMÁS – NAGY BOLDIZSÁR – SONNEVEND PÁL – VALKI LÁSZLÓ (szerk.): *Nemzetközi jog*. Complex, Budapest, 2014. 70. p.

¹⁶ MÜLLER – KOLB 2002, 97. p.

Alapokmány elveit értelmező ENSZ közgyűlési nyilatkozat,¹⁷ amely szerint az államok szuverén egyenlőségének elve magába foglalja, hogy minden állam köteles jóhiszeműen és teljesen eleget tenni nemzetközi kötelezettségeinek. Amint *Steven Reinhold* rámutat, az állam szuverenitásának gyakorlása útján szerzett jogai gyakorlásának, illetve vállalt kötelezettségei teljesítésének a mikéntjére kap iránymutatást a jóhiszeműség elvének értelmezése útján.¹⁸ Érdemes itt felidézni *Ronald Dworkin* tételét, a szabály és az elv között az a fő különbség, hogy az első alapján önmagában eldönthető egy jogvita, a második egymaga nem határozza meg annak megoldását, de iránymutatást nyújt a megoldás megtalálásában.¹⁹

Amint *Virally* megállapította, a kötelezettségek jóhiszemű teljesítése mintát ad a nemzetközi jogi kötelezettség terjedelmének a meghatározására, ahogyan azt az államok és a nemzetközi jog más alanyai feltételezik.²⁰ Ez a megfogalmazás megítélésem szerint azért is szerencsés, mert megmutatja, hogy az elvnek a szubjektív mellett kétségtelenül van objektív eleme is: az, amit az államok feltételeznek és elvárnak egy nemzetközi jogi norma teljesítése kapcsán egymástól. Ez kívülről elvárt korlátot jelent. Többről van szó tehát, mint *Élisabeth Zoller* állít, aki szerint végső soron az elv lényege az állam, azaz a nevében eljárók tudatállapota, illetve az ugyanezen személyek által vallott szubjektív igazságfelfogás.²¹ Ugyanakkor ezzel azonban semmiképpen sem szeretném a jó lelkiismeret szerepét csökkenteni abban, hogy a döntést hozó politikus jóhiszeműen teljesíti-e, azt, amit az állam nevében elvállalt. Azt, hogy a szubjektív és az objektív elemek, hogyan kapcsolódnak össze, amikor egy jogvita kapcsán egy nemzetközi bírói szervnek lehetősége van arra, hogy felbecsülje és értékelje a felek magatartását a következő pontban próbálom demonstrálni.

A nemzetközi viszályok békés elintézésére vonatkozó kötelezettség teljesítése során a nemzetközi béke és biztonság, valamint az igazságosság veszélyeztetése nélkül kell lenni. A nemzetközi béke és biztonság érdekei, illetve az igazságosság követelménye épp úgy lazítja az egyoldalú előnszerzés érdekében alkalmazott merev legalista jogalkalmazást, mint a jóhiszeműség, és ez rokonítja őket. A nemzetközi jognak történő csupán formális megfelelés elégtelenségének megállapíthatósága kétségtelenül fontos és pozitív,²² ahogyan annak idején a római jog, hasonlóképpen a nemzetközi jog esetében is a jogrendszer érettségének jeleként értelmezhető. Ugyanakkor veszélyeket is rejt magában. Amint *Marti Koskenniemi* megállapítja, az olyan fogalmak, mint az arányosság,

¹⁷ Nyilatkozat az államoknak az Egyesült Nemzetek Alapokmányával összhangban lévő baráti kapcsolatait és együttműködését szabályozó nemzetközi jogi elvekről. Az ENSZ Közgyűlésének 2625 (XXV.) számú, 1970. október 24.-i határozata.

¹⁸ REINHOLD, STEVEN: *Good Faith in International Law*. 2 UCLJL 40 (2013) 58. p.

¹⁹ DWORKIN, RONALD: *Taking Rights Seriously*. Harvard University Press, Cambridge, Mass. 1977. 25. p.

²⁰ VIRALLY 1983, 132. p.

²¹ ZOLLER, ÉLISABETH: *La bonne foi en droit international public*. A. Piedone, Paris 1977. 335-354. pp.

²² Ennek kapcsán illusztrációként érdemes utalni Alberico Gentili által felhozott esetre. A spanyol király ediktuma szerint, ha egy hajó, legénységének nagyobb része brit alattvaló volt, és megtámadott egy spanyol vagy szövetséges hajót, akkor kalózhajónak minősült. Az ediktum célja az volt, hogy a britek, néhány Spanyolországgal hadban álló állam alattvalóját alkalmazva ne tudják elkerülni ezt a státuszt, és zsákmányuk ne legyen jogszerű. Az ügyben egy kizárólag britekből álló legénységgel rendelkező hajó, egy holland hadihajó konvoj részeként fogott el egy spanyol hajót. A konvoj legénységének túlnyomó többsége holland volt. Látszólag tehát minden rendben volt. Valójában azonban mutatott rá Gentili, ez a csalóka elkerülő lépés a jog közvetett úton történő megsemmisítését jelentette. O'CONNOR, 54. p.

méltányosság, ésszerűség vagy jóhiszeműség nem csupán odavezethetnek, hogy a norma belevész a háttérbe, hanem ahhoz is, hogy már nem leszünk képesek különbséget tenni a szabály és az ok között, ami miatt azt meghozták.²³

Hogyan illeszkedik a kötelezettségek jóhiszemű teljesítése, mint az ENSZ Alapokmány alapelve a nemzetközi jog hierarchiájába? A nemzetközi kötelezettségek jóhiszemű teljesítésének elve – és általában a nemzetközi általános jogelvei, – sajátos funkciót töltenek be a nemzetközi jogi kötelezettségek értelmezése és alkalmazása tekintetében. Amint *Bin Cheng* megállapította, két eltérő nézőpont lehetséges. Jogi szempontból az általános jogelvek alapot teremtenek a szokásjogi és a szerződési szabályok számára, mivel magasabb értéket képviselnek. Ugyanakkor operatív szempontból a helyzet megfordul.²⁴ Igaza van *Herczegh Géának*, amikor rámutat, helyesebb, ha a különbséget nem jogi és operatív szempontként választjuk ketté, hanem posztulátumként, illetve tényként tekintünk az általános jogelvekre. Posztulátumként, hiszen egészként megtestesítik és formálják a jogrendszert, és hatásuk, funkciójuk fontosabb, mint egy részlet-szabályé. Ugyanakkor a tény az, hogy az általános jogelvek megfelelnek a jogrendszer más szabályainak.²⁵

Az általános jogelvek, így a kötelezettségek jóhiszemű teljesítésnek a helyzete sajátos, tudni illik része a nemzetközi jog hierarchiája első és második, sőt harmadik szintjének is. Amint erre *Lamm Vanda* rámutat az első szintet a nemzetközi *ius cogens*, a másodikat az ENSZ Alapokmánya jelenti.²⁶ Ami a kötelezettségek jóhiszemű teljesítésnek *ius cogens* jellegét illeti, noha lehetséges érvelni amellelt, hogy *bármely* nemzetközi jogi kötelezettség *teljesítése* kapcsán olyan értékről van szó, amely közvetetten ugyan, de alapvető az egész nemzetközi közösség számára, hiszen alááshatja a nemzetközi jog egészét, mégis igazat kell adni *Lauri Hannikainennek*, aki megállapítja, hogy a jóhiszeműség csupán az elismert feltétlenül alkalmazást kívánó normákkal összefüggésben értelmezhető a nemzetközi *ius cogens* részének.²⁷ Miután pedig az ENSZ Alapokmány valamennyi nemzetközi szerződéses kötelezettség – ez a harmadik szint, – elé és így egyúttal fölé helyezi az abból eredő kötelezettségeket, a kötelezettségek jóhiszemű teljesítése is élvezi ezt a privilegizált státuszt. Így az ENSZ Alapokmányból folyó kötelezettségeket kell összeütközés esetén jóhiszeműen teljesíteni. Ez nyilvánvalóan leronthatja az egyéb nemzetközi szerződéses kötelezettség teljesítését. Így összességében elmondható, hogy a nemzetközi kötelezettségek jóhiszemű teljesítése *járulékosan osztja* a szubsztantív norma hierarchikus helyét. Ez szoros összefüggésben van azzal, hogy a jóhiszeműség valamilyen kötelezettség nélkül, önmagában, azaz közvetlenül, azaz valamilyen szubsztantív norma felhívása nélkül nem alkalmazható, éppen mert elvról van

²³ KOSKENNIEMI, MARTTI: *The Politics of International Law*. Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2011. 210. p.

²⁴ BIN CHENG: *General Principles of Law as Applied by International Courts and Tribunals*. Stevens, London, 1953. 393. p.

²⁵ HERCZEGH GÉZA: *General Principles of Law and The International Legal Order*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1969. 69. p.

²⁶ LAMM VANDA: *Adalékok a Rule of Law érvényesüléséhez a nemzetközi jogban*. Jog, állam, politika. 2009/2. 8. p.

²⁷ HANNIKAINEN, LAURI: *Prematory norms (Jus Cogens) in International Law*. Historical Development, Criteria, Present Status. Lakimiesliiton Kustannus. Finnish Lawyers' Publishing Company, Helsinki, 1988. 320. p.

szó. Egyébként az előbbi rendszerben egy szokásjogi norma teljesítéséhez kapcsolódó jóhiszeműség helyzete csak annyiban biztos, amennyiben egy szokásjogi formában megjelenő *ius cogens* szabályról van szó. Tudni illik, a 103. cikk csak a szerződéses normákat érinti, a szokásjogi szabályokat nem.²⁸

III. Szubjektív és objektív

A jóhiszeműség teljesítésének tartalmát akár az ENSZ Alapokmányból eredő, akár az attól függetlenül, de azokkal összhangban vállaltak kapcsán merül is fel, nemzetközi bírósági döntések hosszú sora értelmezte. Természetesen általában alapvető a nemzetközi bíróságok értelmezése a nemzetközi jog bármely fogalmáról legyen is szó. Ebben az esetben azonban a nemzetközi bírósági értelmezésnek és elsősorban az ENSZ Nemzetközi Bírósága értelmezésének kiemelkedően nagy a jelentősége, mivel az elv általános definíciója hiányzik, ugyanakkor, – mutat rá *Hugh Thirlway* – a gyakorlat kellően kifinomult, hogy iránymutatásul szolgáljon, igaz, teszi hozzá, a Nemzetközi Bíróság nem jogalkotó.²⁹ (Ez utóbbival kapcsolatban csupán annyit, hogy talán nem teljesen alaptalan azt állítani, hogy elméletileg nem jogalkotó.)

Ha egy kérdésben nemzetközi jogvita keletkezik és az ügy rendezésére diplomáciai eljárás keretében kerül sor, akkor a nemzetközi jog inkább csak kiinduló pontul szolgál az érintett államok számára ahhoz, hogy – a vita tárgyán kívüli körülmények figyelembevételével – kompromisszumot érjenek el, amit a másik fél rosszhiszeműségének hangsúlyozása feltehetően nem könnyít meg. Hiszen, ahogyan *Virally* megfogalmazza, az államok a legkisebb kétséget sem tűrik el eljárásuk jóhiszeműségével kapcsolatban.³⁰ Egy nemzetközi bírói szerv előtt azonban más a helyzet, ott a nemzetközi jogi érvelés teljessége kell, hogy érvényesüljön, hiszen a döntés kizárólag azon múlik majd. Egy nemzetközi bírói szerv, különösen a Nemzetközi Bíróság, abban a helyzetben van, hogy az államok magatartását vizsgálva, konkretizálja a jóhiszeműség fogalmát.³¹ Ilyen konkretizálásként értelmezhető az *estoppel*, a hallgatólagos bejegyzés értelmezése vagy az egyoldalú állami nyilatkozat nemzetközi jogi kötelező ereje megkonstruálásának feltételrendszere.

Az a kérdés is feltehető azonban, hogy valóban szükség van-e a jóhiszeműségre, mint ernyő-koncepcióra az említett jogintézmények fölé. Nos, az első két esetben a jogintézmények önmagukban is megállhatnak megfelelő nemzetközi jogi alapjukra tekintettel, – igaz, ugyanakkor, hogy igen szorosan kapcsolódnak a jóhiszeműséghez, amint ezt a Nemzetközi Bíróság a *Maine-öböl* ügyben ki is mondta,³² – az egyoldalú jognyilatkozatok kapcsán azonban általános értelemben a kötelező erő csupán a jóhiszeműség-

²⁸ Vö. LAMM 2009, 8. p.

²⁹ THIRLWAY, HUGH: *The Law and Procedure of the International Court of Justice 1960-1989. Part One.* 59 BYIL (1989) 58. p.

³⁰ VIRALLY 1983, 131. p.

³¹ REINHOLD, 2013, 41–42. pp.

³² *Delimitation of the Maritime Boundary in the Gulf of Maine Area (Canada v. United States)*, Judgment, I. C.J. Reports 1984, 130. p.

re való utalással értelmezhető. A Nemzetközi Bíróság a jóhiszeműség kapcsán „kiértelmezte” vagy „megkonstruálta,” hogy hogyan válik objektívvé az állami döntéshozók tudatállapota, amely folyamatnak a lényege az, hogy hogyan ítéltető meg, az, hogy milyen benyomást kelthettek a nemzetközi közösségben, függetlenül attól, hogy *valóban* ez volt-e az akaratuk. Ez az értelme az *estoppel*, és a hallgatóságos bejegyzés, illetve az államok egyoldalú jognyilatkozatai kapcsán általa kifejtetteknek. Azok az ügyek, amelyekkel összefüggésben a módszer bemutatható, – és egyúttal persze, bírálható – klaszszikus esetek, a *Preah Vihear-i templom*, a *Maine-öböl*, illetve a már idézett *Nukleáris kísérletek* ügy.

Az *estoppel* elve védelemben részesíti egy állam legitim elvárásait, amelyet egy másik állam magatartása keletkeztet, ha ez a bizalom a másik fél eljárása alapján ésszerű.³³ Hallgatóságos bejegyzés esetén egy állam azzal, hogy jogainak megsértésével fenyegető helyzetben tétlen marad, passzívan elfogadhatja azt.³⁴ A *Preah Vihear-i templom* ügyben³⁵ 1904-ben Franciaország, protektorátusa nevében szerződést kötött az akkori Sziámmal a határ megállapításáról, amely szerint a határvonalnak a vízválasztót kellett követnie. A részleteket, pedig egy vegyes bizottság által kidolgozott térkép rögzítette, amely a templomot nem megfelelően követve a vízválasztó vonalát, francia területre helyezte. Sziám, azaz mai nevén Thaiföld, azonban magáénak tekintette a területet és ténylegesen ellenőrzése alatt tartotta. A Nemzetközi Bíróság elé került jogvitában döntőnek bizonyult, hogy Sziám, illetve Thaiföld csak a Kambodzsával 1958-ben megkezdett tárgyalásokon vetette fel a hibás térkép ügyét, holott ezt korábban többször is megtehetette volna. Így a Nemzetközi Bíróság szerint legitim elvárásokat keletkeztetett Kambodzsában, abban a tekintetben, hogy elfogadja a térképet. Hiába hivatkozott Thaiföld arra, hogy a területet sajátjaként igazgatta az 1940-es években, így nem kellett a térkép ügyét felvetnie. Azonban a másik oldal lépett. 1953-tól függetlenségüket elnyerve Kambodzsra, de ezt megelőzően a negyvenes évek második felében a franciák is magyarázatot kértek a thaiföldi jelenlétre, amelyre választ nem kaptak.

Ebben az ügyben bár egyértelmű, hogy Thaiföld szubjektíve sajátjának kívánta a területet, a térkép valóban hibás volt, mi több, egy ideig ténylegesen ellenőrizte is a térséget, elmulasztott a jogai érdekében bármit tenni. Amint *O'Connor* megállapítja, a Nemzetközi Bíróság többsége egyértelműen úgy vélekedett, hogy ez egy olyan ügy volt, amelyben a jóhiszeműség megkívánta, hogy Thaiföld ne léphessen vissza a Kambodzsra irányába tett egyértelmű és tiszta állítástól.³⁶ Azaz, attól, hogy passzivitásával objektíve azt a megalapozott benyomást keltette, hogy elfogadja a térkép által kijelölt határt.

A *Maine-öböl* ügyben a Nemzetközi Bíróság nem követte ezt a logikát.³⁷ Ebben az ügyben Kanada arra hivatkozott, hogy az Egyesült Államok az öböl elhatárolásként a középvonalat azért fogadta el hallgatóságos módon, mert nem tiltakozott a használata ellen. A Nemzetközi Bíróság azonban – állapítja meg *Koskenniemi* – nem azt vizsgálta,

³³ CHENG 1953, 144. p.

³⁴ REINHOLD 2013, 54–55. pp.

³⁵ *Case concerning the Temple of Preah Vihear (Cambodia v. Thailand)*, Merits, Judgment of 15 June 1962: I.C.J. Reports, 1962. 6–36. pp.

³⁶ O'CONNOR 1991, 93. p.

³⁷ *Delimitation of the Maritime Boundary in the Gulf of Maine Area (Canada v. United States)*, Judgment, I. C.J. Reports, 1984. 245–352. pp.

hogy a jóhiszeműség, pontosabban a hallgatóság bejegyzés előfeltételei fennálltak-e, hiszen nem minden hallgatóság bejegyzés, hanem arra alapította álláspontját, hogy egy hivatalos amerikai dokumentum – a „Hoffmann-levél” – nem bizonyítja, hogy az Egyesült Államok elfogadta volna a kanadai álláspontot.³⁸ Azaz, azért nem követte a korábbi ügyben alkalmazott logikát, mert nem azt vizsgálta, hogy az Egyesült Államok tette egyértelmű és tiszta állítást Kanada felé hallgatásával, tehát, nem azt, hogy volt-e objektíve megalapozott benyomás, hanem azt volt-e kifejezett szubjektív elfogadás. Így elkerülte, hogy kimutassa, hogy egy állam, – az Egyesült Államok, ha az ügyben csendben maradt, keltett-e olyan benyomást, amelyre bizalommal lehet építeni. Így nem érték egyet azzal az értelmezéssel, amely szerint a hallgatóság bejegyzés esetén az objektív hatás vizsgálatával tulajdonképpen a *valódi* szubjektív akaratot állapítja meg egy nemzetközi bírói szerv.³⁹ Ez az értelmezés ugyanis igyekszik fenntartani azt az általánosan igaz tételt, hogy egy államot csak a szubjektív akaratával összhangban lehet kötelezni. A lényeg megítélésem szerint nem a valódi akarat megkonstruálása – hiszen erről lenne szó, – hanem az objektív hatás.

Az egyoldalú állami nyilatkozatok joghatását vizsgáló *Nukleáris kísérletek* ügyben⁴⁰ egyszerre épített mind a szubjektív, mind az objektív elemre, vagy ahogyan *Koskenniemi* nevezi, a konszenzuális és a nem konszenzuális elemre a kötelező erő megkonstruálása során. Hiszen mind Franciaország szubjektív akaratának, – amelyet egyébként az érintett állam tagadott – mind a jóhiszeműség alapján a magatartására, azaz, a nyilatkozata által keletkeztetett elvárásra, alapozta döntést. Azért volt szüksége az objektív elemre, mert a szubjektív elemet egy újabb szubjektív akaratot tükröző nyilatkozat felül is írhatná.⁴¹ Így itt szükség volt a szubjektív és az objektív elem dialektikus egységére.

Összefoglalva elmondható tehát, a vizsgált ügyek alapján, hogy a Nemzetközi Bíróság akkor támaszkodik szívesen a jóhiszeműség elvére, ha az állami magatartás vitán felül eléri a tiszta és egyértelmű állítás szintjét, vagy, ha a szubjektív konszenzusra történő kizárólagos támaszkodás veszélyeztetheti az ügy általa helyesnek ítélt megoldása konstrukcióját. Ha azonban a szubjektív konszenzus vagy annak hiánya egyértelmű és elegendő alapot, elkerüli a kérdést. Mindez visszaigazolja a korábban mondottakat egy elv akkor szükséges a jogalkalmazásban, ha iránymutatásra van szükség a döntéshez, a döntés konstrukciójához.

³⁸ KOSKENNIEMI 2011, 54. p.

³⁹ REINHOLD 2013, 55. p.

⁴⁰ *Nuclear Test Case* (Australia v. France) Judgment, I.C.J. Reports, 1974. 253–274. pp.

⁴¹ KOSKENNIEMI 2011, 55. p.